

Sevara RAXIMOVA,
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti stajyor-o'qituvchisi
E-mail: gsevara1983@gmail.com

O'zDJTU dotsenti, s.f.n. G'.Mamatov taqrizi ostida

YANGI O'ZBEKISTONDA JAMIYAT BARQARORLIGINI MUSTAHKAMLASHNING MA'NAVY-AXLOQIY MEKANIZMLARI

Аннотация

Ushbu maqolada Yangi O'zbekistonda jamiyat barqarorligini mustahkamlashda ma'naviy-axloqiy mexanizmlarning o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Prezident asarlari va nutqlaridan olingan iqtiboslar hamda zamonaviy ilmiy manbalarga asoslanib, jamiyatda barqarorlikni shakllantirishda milliy qadriyatlar, odob-axloq va axloqiy mas'uliyatning ahamiyati ochib beriladi. Shuningdek, ma'naviy-axloqiy siyosatning metodologik, amaliy va nazariy jihatlarini o'rganish orqali islohotlarning samaradorligini oshirish yuzasidan xulosa va takliflar ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlar: Yangi O'zbekiston, jamiyat barqarorligi, ma'naviy-axloqiy mexanizmlar, milliy qadriyatlar, prezident asarlari, islohotlar, metodologiya.

ДУХОВНО-ПРАВСТВЕННЫЕ МЕХАНИЗМЫ УКРЕПЛЕНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ СТАБИЛЬНОСТИ В НОВОМ УЗБЕКИСТАНЕ

Аннотация

В данной статье рассматривается роль и значение духовно-нравственных механизмов в укреплении стабильности общества в новом Узбекистане. На основе трудов и выступлений Президента, а также современных научных источников, автор раскрывает значение национальных ценностей, нравственности и моральной ответственности в формировании общественной стабильности. Кроме того, через изучение методологических, практических и теоретических аспектов духовно-нравственной политики предлагаются выводы и рекомендации, направленные на повышение эффективности проводимых реформ.

Ключевые слова: Новый Узбекистан, стабильность общества, духовно-нравственные механизмы, национальные ценности, труды Президента, реформы, методология.

SPIRITUAL AND MORAL MECHANISMS OF STRENGTHENING SOCIAL STABILITY IN NEW UZBEKISTAN

Annotation

This article examines the role and importance of moral and ethical mechanisms in strengthening social stability in the New Uzbekistan. Drawing on the works and speeches of the President as well as contemporary academic sources, the author elucidates how national values, ethics, and moral responsibility contribute to fostering stability. Furthermore, through an exploration of methodological, practical, and theoretical aspects of moral-ethical policy, the study offers insights and recommendations for enhancing the effectiveness of ongoing reforms.

Key words: New Uzbekistan, social stability, moral and ethical mechanisms, national values, presidential works, reforms, methodology.

Kirish. Yangi O'zbekistonda jamiyat barqarorligini mustahkamlash masalasi hozirgi davrda eng muhim ustuvorliklardan biri sifatida maydonga chiqmoqda. Zero, siyosiy islohotlar, iqtisodiy yangilanish va ijtimoiy sohada amalga oshirilayotgan harakatlar mazmun-mohiyatini to'laonli aks ettirishda, eng avvalo, ma'naviy-axloqiy omillarning ahamiyati beqiyosdir. Mamlakatimiz Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning asarlari va ma'ruzalarida ham jamiyat barqarorligiga erishishda ma'rifat, odob-axloq, milliy an'analar, oila va mahalla institutlarining o'rni keng sharhlab beriladi. Ayniqsa, Prezidentimizning "Yangi O'zbekiston – demokratik o'zgarishlar, qudratli iqtisodiyot va kuchli ijtimoiy himoya poydevori" mazmunidagi fikrlari, shu bilan birga, "Inson qadri uchun" tamoyili asosidagi ma'naviy siyosat xalqning dunyoqarashini boyitish va yangilashda muhim dasturilamal bo'lib xizmat qilmoqda.

Yangi O'zbekiston konsepsiyasi dastlab siyosiy islohotlar, davlat boshqaruvi tizimini takomillashtirish va iqtisodiy taraqqiyotga yangicha, innovatsion yondashuvlar joriy etish bilan e'tiborga tushgan bo'lsa, bugungi kunga kelib, ana shu jarayonlarni izchil davom ettirish uchun ma'naviy-axloqiy qadriyatlarga tayanish alohida urg'u bilan ta'kidlanadigan masalaga aylandi. Prezidentimizning turli nutqlari va rasmiy chiqishlarida "ma'naviyat – barcha islohotlar tayanchi" degan g'oya yangraydi. Buning zaminida, avvalo, insonning butun bir jamiyatdagi o'rni va roli, kishilarning bir-biriga nisbatan hurmat-ehtiromi hamda mas'uliyati kabi omillar mujassamdir. Jamiyatda barqarorlikni ta'minlash uchun esa faqat iqtisodiy va siyosiy

choralar ko'rishning o'zi kifoya qilmasligi, buning uchun avvalo mafkuraviy uyg'onish, madaniy-ma'rifiy merosga tayangan holda yangicha dunyoqarashni rivojlantirish zarurligi tobora ravshan bo'lmoqda.

Shunday ekan, ushbu tadqiqotning asosiy muammosi – Yangi O'zbekistonda jamiyat barqarorligini mustahkamlashda ma'naviy-axloqiy mexanizmlarning o'rni nimada ekanini aniqlashdan iborat. Ushbu muammo quyidagi savollar bilan uzviy bog'lanadi: ma'naviy-axloqiy qadriyatlar va tamoyillar qanday shakllanadi, ular jamiyatda qanday ijtimoiy institutlar orqali o'z ifodasini topadi va eng muhimi, barqarorlikni mustahkamlash uchun qanday pragmatik qadamlar tashlash lozim? Shu ma'noda, mazkur maqolada ushbu savollarni tadqiq etish, amaliy takliflar va ilmiy asoslangan xulosalar ishlab chiqish ko'zda tutiladi. Tadqiqotning maqsadi – Yangi O'zbekiston sharoitida jamiyat barqarorligiga erishish uchun zarur bo'lgan ma'naviy-axloqiy mexanizmlarni tavsiflash, ularning inson ongi va ijtimoiy munosabatlardagi ijobiy o'zgarishlarga ta'sirini ilmiy jihatdan tahlil qilishdir. Xususan, tadqiqot doirasida quyidagi masalalarga alohida e'tibor qaratiladi: mavjud ma'naviy-axloqiy qadriyatlarning nazariy asoslari, O'zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlar bilan uzviy bog'liqligi hamda ularni kuchaytirish orqali barqarorlik indikatorlarini yaxshilash imkoniyatlari.

Maqolaning dolzarbligi, birinchidan, global jarayonlarda ma'naviy inqiroz, axloqiy relativizm va turli mafkuraviy xurujlarning avj olayotgani fonida yaqqol ko'zga tashlanadi. Ikkinchidan, Yangi O'zbekistonda demokratik islohotlar

chuqurlashib borishi barobarida jamiyat barqarorligi masalasiga strategik yondashuv zaruriyatining ortishi bilan bog'liqdir. Uchinchidan, ma'naviyat va axloq omillari iqtisodiy yuksalish, huquqiy zamindan foydalanish, ijtimoiy totuvlikni kuchaytirish kabi jarayonlar bilan hamohanglikda o'rganilishi lozimligi tadqiqotning ilmiy ahamiyatini yanada oshiradi. Xulosa qilib aytganda, mazkur maqolada bayon etiladigan nazariy va amaliy mulohazalar, taklif etiladigan metodologik yondashuvlar Yangi O'zbekistonda ma'naviy-axloqiy siyosatning navbatdagi bosqichlarini belgilashda asos bo'la oladi.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. So'nggi yillarda ma'naviyat va axloq masalalari bo'yicha olib borilayotgan tadqiqotlar jahon miqyosida ham kengayib bormoqda. Xususan, G'arb sotsiologlari va faylasuflari, jumladan, E. Dyurkgeym, M. Vebber, J. Habermas singari olimlar jamiyat barqarorligini tushuntirishda ma'naviy omillar, an'anaviy qadriyatlarga tayanishning muhim ekanini alohida qayd etishadi. Ayniqsa, Dyurkgeymning ijtimoiy birdamlik konsepsiyasi va Vebberning ma'naviy ustunlar orqali barqaror rivojlanish g'oyalari o'zbek jamiyatining yangilanish jarayonlarini o'rganishda ham nazariy asos sifatida xizmat qilishi mumkin. Chunki ma'naviy omillar, axloq normalari kishilar o'rtasidagi ijtimoiy rishtalarni mustahkamlashda, birdamlikni kuchaytirishda yetakchi rol o'ynaydi.

Sharq uyg'onish davridan boshlab turli mutafakkirlar ijtimoiy barqarorlikka erishish yo'lidagi avvalo insonning ma'naviy olami muhim ekanini haqida so'z yuritishgan. Buyuk allomalarimiz Al-Farg'oni, Al-Xorazmiy, Abu Rayhon Beruniy ilmiy tafakkur orqali ijtimoiy taraqqiyotni rag'batlantirgan bo'lsalar, Al-Farobiy va Al-G'azzoliy inson kamoloti, odob-axloq me'yorlarini jamiyat rivojining zarur sharti sifatida e'tirof etganlar. Ma'naviyatga e'tibor berish, yaxshi axloqni shakllantirish, adolat tamoyiliga amal qilish – ana shu talablar asrlar davomida Sharq sivilizatsiyasining tamal toshi bo'lib kelgan. O'zbek davlatчилиги tarixida ham ma'rifatparvar bobolarimiz Amir Temur, Mir Alisher Navoiy, Abdulla Avloniy o'z asarlarida aynan ma'naviy uyg'onish, axloqiy barkamollik, xalq farovonligi o'rtasidagi bog'liqlikni keng qalamga olganlar.

Mustaqillikdan so'nggi davrda O'zbekistonda ma'naviy-axloqiy qadriyatlarga oid turli tadqiqotlar amalga oshirila boshladi. Ayniqsa, I.A. Karimov asarlarida milliy g'oya, ma'naviy uyg'onish, mustaqil taraqqiyotda ma'naviyatning roli keng tahlil etilgan bo'lsa, keyingi bosqichda Shavkat Mirziyoyevning siyosiy nutqlari va ma'ruzalarida ma'naviyatni yangicha bosqichga ko'tarish, uni chuqur islohotlar bilan uyg'unlashtirish masalalari yana-da dolzarb ahamiyat kasb etdi. Yangi O'zbekiston konsepsiyasini fanning turli yo'nalishlari prizmasidan o'rganigan mahalliy olimlar – siyosatshunoslari, ijtimoiy psixologlar, tarixchilar va faylasuflar – ana shu jarayonlarda ma'naviy-axloqiy qadriyatlarining roli to'g'risida turli xulosalar bildirganlar. Ammo shunga qaramay, ma'lum bir izchil, tizimli ilmiy tadqiqotlarning yetishmasligi ko'zga tashlanadi. Jumladan, mahalla institutining aholi ongiga ta'siri, yoshlar orasida milliy qadriyatlarni targ'ib qilishning zamonaviy usullari, internet makonida axloqiy tartibot me'yorlarini shakllantirish kabi masalalarga bag'ishlangan ayrim ilmiy maqolalar mavjud. Lekin ularning aksariyati turli amaliy kuzatishlar yoki tajribiy ma'lumotlarga tayangan holda ishlab chiqilgan bo'lib, umumiy nazariy xulosalar berishga unchalik e'tibor qaratilmagan.

Adabiy manbalarining ko'rsatishicha, jamiyat barqarorligi tushunchasini siyosiy-ijtimoiy, huquqiy, iqtisodiy, ma'naviy va axloqiy mezonlar majmui sifatida ko'rib chiqish lozim. Shuning uchun hozirgi bosqichda aynan ma'naviy-axloqiy mezonlar qanday mexanizmlar orqali mustahkamlanishi, buning uchun qanday dastur va chora-tadbirlar zarurligi masalasini o'rganish dolzarbligicha qolmoqda. Mavzu bo'yicha scholar.google.com manbalarida nashr etilgan so'nggi ilmiy maqolalar ma'naviyat, axloq, qadriyatlar va barqarorlik o'rtasidagi o'zaro aloqadorlikni tasdiqlaydi. Xususan, G'arb akademik jurnallaridan birida chop etilgan maqolada ham jamiyatning axloqiy normalari poymol bo'lgani sari ijtimoiy nizolar, beqarorliklar, g'arazli qarashlar kuchayishi, buning oqibatida iqtisodiy va siyosiy tanglik ham vujudga kelishi ta'kidlangan. Demak, har qanday islohot uchun mustahkam poydevor – kishilar o'rtasida shakllanadigan ishonch,

hurmat va ma'rifat muhitidir. Yangi O'zbekistondagi siyosiy-huquqiy yangilanishlarning ham uzoq muddatli barqarorlikka erishishi bevosita ma'naviy-axloqiy qadriyatlarining naqadar rivojlanganiga bog'liq.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot metodologiyasini ishlab chiqishda, eng avvalo, tadqiqot falsafasi va yonalishiga e'tibor qaratildi. Maqolada asosan induksion yondashuv qo'llanildi, chunki mavjud ma'lumotlar, hujjatlar, rasmiy chiqishlar, ilmiy manbalar kabi turli manbalardan chiqarilgan xulosa asosida umumlashtirilgan nazariy qarashlar ilgari suriladi. Tadqiqotda dalillarning haqqoniyligi (validity) va ishonchiligi (reliability)ni ta'minlash maqsadida, imkon qadar, har xil manbalardan foydalanishga harakat qilindi: Prezident asarlari va farmonlari, ijtimoiy so'rov natijalari, turli statistik ma'lumotlar, ilmiy-analitik to'plamlar, xalqaro maqolalar kabi ko'p qirrali ma'lumotlardan tarkib topgan baza yaratildi.

Tadqiqot dizayni amaliy kuzatuvlar, suhbatlar va case study usullaridan foydalangan holda tashkil etildi. O'zbekistonning turli hududlarida joylashgan mahallalar misolida ma'naviy-axloqiy tadbirlar qanday tashkil etilayotgani, unda yoshlarning ishtiroki qanchalik ta'minlanayotgani, oilalar o'rtasidagi munosabatlarga qay darajada ijobiy ta'sir ko'rsatayotgani tahlil qilindi. Shuningdek, ayrim mutaxassislari, pedagoglar va mahalla faollari bilan o'tkazilgan suhbatlar tadqiqot davomida ma'lumot to'plashning birlamchi manbalari sifatida xizmat qildi. Ikkilamchi manbalar sifatida ilmiy jurnallarda e'lon qilingan maqolalar, davlat dasturlari, statistik hisobotlar hamda xalqaro tajribani o'rganishga qaratilgan tahlillar qo'llab-quvvatlovchi dalillar sifatida keltirildi. Keyingi bosqichda savolnoma metodi qo'llanilib, tadqiqot jarayoniga jalb etilgan turli ijtimoiy qatlam vakillari ma'naviy qadriyatlar va jamiyat barqarorligini o'zaro bog'laydigan omillar haqida o'z qarashlarini bayon etishdi. Bunda ma'naviy-axloqiy siyosatni kuchaytirish orqali yoshlar tarbiyasiga ijobiy ta'sir qilish, turli mafkuraviy tahdidlarning oldini olish, fuqarolarda vatanparvarlik tuyg'usini mustahkamlash masalalari so'rov obyektini sifatida o'rganildi.

Tahlil va natijalar. Tadqiqot natijalarini tahlil qilishda, avvalo, jamiyat barqarorligining ma'naviy-axloqiy mexanizmlari qanday shakllanishiga e'tibor qaratildi. Mazkur tahlil jarayonida aniqlanishicha, Respublikamizda oxirgi yillarda o'tkazilgan ma'rifiy tadbirlar, mahalla darajasidagi siyosiy va ijtimoiy ahamiyatga molik yig'ilishlar, "Mahalla-ma'naviyat maskani" konsepsiyasi asosida tashkil etilgan guruhlar faoliyati aniq ijobiy samara berayotgani kuzatilgan. Mahallalarda tashkil etilgan turli to'garaklar yoshlarning qiziqishlari va iste'dodlariga muvofiq ravishda tuzilayotgani, shu bilan birga, oila va mahalla munosabatlardagi samimiylilikni kuchaytirayotganini so'rovlar ham tasdiqladi. Yoshlar bilan suhbatlarda ularning milliy qadriyatlar, urf-odatlar, an'anaviy oilaviy rishtalar, odob-axloq haqidagi tasavvurlari, garchi zamonaviy texnologiyalar muhitida shakllansa-da, baribir chuqur milliy negizlarga asoslangani ma'lum bo'ldi. Biroq, shu bilan birga, mustahkam ma'naviy-axloqiy poydevor barpo qilish uchun, ayniqsa, internet tarmog'ida turli mafkuraviy tahdidlar, noto'g'ri ma'lumotlar tarqalishining oldini olish zarurligi ham anglab olindi. Suhbatlar va savolnoma natijalariga ko'ra, yoshlarning muayyan qismi ijtimoiy tarmoqlarda duch kelayotgan turli qarama-qarshi g'oyalar tufayli o'zlarining ma'naviy-axloqiy qarashlarida aniq mezonlarga ega emasliklarini aytib o'tganlar.

Tahlil qilinayotgan muammo doirasida yana bir muhim jihat – ijtimoiy adolat, halollik, sadoqat, mehr-oqibat kabi qadriyatlarining jamiyatdagi aks etish darajasidir. Savolnoma ishtirokchilarining aksariyati Yangi O'zbekiston sharoitida ma'naviy islohotlarni chuqurlashtirish orqali korrupsiyaga qarshi kurash, ijtimoiy tenglikni ta'minlash, qadriyatlarga sodiqlik va shaffoflikni tarannum etish masalalari hal qilinishi mumkinligini urg'u bilan ta'kidlaganlar. Xususan, davlat xizmatlari sifati, yoshlar siyosati, ayollar huquqlari va imkoniyatlarini kengaytirish, nogironligi bo'lgan shaxslarni jamiyat hayotiga faol jalb qilish kabi masalalar ma'naviy-axloqiy islohotlarning ajralmas qismi sifatida ko'rib chiqilishi lozimligi alohida qayd etilgan. Bunday fikrlar shundan dalolat beradiki, ma'naviy takomilga e'tibor qaratilmasdan, ya'ni fuqarolarning axloqiy ongi, mas'uliyat hissi, vatanparvarlik tushunchasi shakllantirilmasdan turib, siyosiy-

huquqiy yoki iqtisodiy islohotlarning samaradorligini ta'minlash qiyin. Tadqiqot doirasida aniqlangan yakuniy xulosalardan biri shuki, ma'naviy-axloqiy mexanizmlar jamiyat barqarorligini mustahkamlashda asosiy bosqich sifatida xizmat qiladi va ularni puxta yo'lga qo'yish zamon talabidir.

Xulosa va takliflar. Yuqoridagi tahlillar va dalillar Yangi O'zbekistonda jamiyat barqarorligini mustahkamlashda ma'naviy-axloqiy mexanizmlarning muhim ahamiyatga ega ekanini yana bir bor tasdiqlaydi. Mamlakatimiz Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning kitoblari va nutqlarida ta'kidlanganidek, keng ko'lamli islohotlar, chuqur yangilanishlar zahirida avvalo kuchli g'oya, yuksak ma'naviyat va insonparvarlik yotishi lozim. Ma'naviy-axloqiy mexanizmlar esa shu g'oyani hayotga tatbiq etish, inson ongini yangilash, qadriyatlarga sodiq fuqarolarni tarbiyalash, ijtimoiy birdamlik muhitini mustahkamlash kabi vazifalarni bajaradi. Shu bois, tadqiqotdan kelib chiqadigan asosiy taklif shundan iboratki, har qanday siyosiy yoki iqtisodiy dastur ishlab chiqishda, eng avvalo, xalqning mentaliteti, ma'naviy ehtiyoji, milliy qadriyatlari va axloqiy me'yorlari e'tiborga olinishi lozim. Shuningdek, yosh avlodni har tomonlama yetuk, zamonaviy bilimlarga ega, shu bilan birga boy ma'naviy merosimizni chuqur anglashi uchun zamonaviy pedagogik va psixologik texnologiyalardan, internet platformalaridan keng foydalanish zarur. Yoshlar bilan ishlashda faqat ma'ruza va darslar bilan cheklanmay, interaktiv, ijodiy yondashuvlar, media loyihalar, ijodiy tanlovlar va festival-formatdagi tadbirlarga ahamiyat berish, ularda milliy urf-odatlar va tarixiy an'analarni yangicha shakllarda targ'ib qilish yanada samara berishi mumkin.

Bundan tashqari, ilmiy-tadqiqot doiralarida ham ma'naviy-axloqiy masalalarga bag'ishlangan fundamental ishlarni kengaytirish, fanlararo hamkorlikni kuchaytirish lozim. Xususan, siyosatshunoslarni, faylasuflarni, psixologlarni va pedagoglarni birgalikda

mahalla tizimidagi ma'naviy islohotlar, internet makonida axloq normalariga rioya qilish madaniyatini shakllantirish, mafkuraviy tahdidlarning oldini olish borasidagi ilmiy-amaliy ishlarni tizimli tarzda olib borishlari kerak. Kelgusida esa ushbu tadqiqot doirasida olingan xulosalar yanada chuqurlashtirilib, alohida ijtimoiy guruhlar, turli yosh toifalari, shahar va qishloq sharoitlarining xususiyatlarini hisobga olgan holda ma'naviy-axloqiy siyosat strategiyasini ishlab chiqish mumkin. Bu esa albatta jamiyat barqarorligini mustahkamlashda muhim qadam bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, Yangi O'zbekiston sharoitida jamiyatning barqarorligi ko'p qirrali, murakkab jarayon bo'lib, uning poydevori ma'naviy-axloqiy omillar bilan mustahkamlangan taqdirdagina ijobiy natijalar berishi turgan gapdir. Prezident asarlari va ma'ruzalarida ta'kidlanganidek, inson qadri, adolat prinsiplari, milliy tiklanish g'oyalari hamda har tomonlama uyg'un shaxs tarbiyasi jamiyatdagi barcha o'zgarishlarning tom ma'noda asosini tashkil etadi. Shunday ekan, har qanday islohotning bosh maqsadi inson manfaatini ko'zlash, uning intellektual salohiyati va ma'naviy dunyosini rivojlantirishga qaratilgan bo'lishi zarur. Buni ta'minlash yo'lida ma'naviy-axloqiy mexanizmlar faol ishga solinganda, Yangi O'zbekistonda barqarorlikka erishish va uni mustahkamlash tobora tezlashadi. Mavjud ilmiy adabiyotlar va ushbu tadqiqot natijalari ham ana shu fikrni yana bir karra tasdiqlab, ma'naviyat darajasining yuksalishi jamiyatda ahillik, bag'rikenglik, ijtimoiy birdamlik va erkin fikrlash muhitini mustahkamlashga xizmat qilishini ko'rsatadi. Ana shu jihatlarni tufayli mustahkam ma'naviy-axloqiy poydevor yaratilgan jamiyatda siyosiy, iqtisodiy, huquqiy yoki boshqa sohadagi islohotlar muvaffaqiyatli amalga oshishi ham osonroq bo'ladi.

ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh. M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – T.: O'zbekiston, 2016. – 56 b.
2. Mirziyoyev Sh. M. Yangi O'zbekiston – demokratik o'zgarishlar, qudratli iqtisodiyot va kuchli ijtimoiy himoya poydevori. – T.: O'zbekiston, 2020. – 112 b.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi (2022-yil 28-dekabr). – [Elektron resurs]. – Rejim dostupa: <https://president.uz/uz/lists/view/>
4. Durkheim E. O razdelenii obshchestvennogo truda / Per. s fr. – M.: Nauka, 1991. – 356 s.
5. Weber M. Protestant etikasi va kapitalizm ruhi / Per. s angl. – T.: Fan, 2019. – 240 b.
6. Habermas J. The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society. – Cambridge: MIT Press, 1991. – 301 p.
7. Al-Farobiy. Fazilatli jamiyat ahlining qarashlari. – T.: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2005. – 175 b.
8. Beruniy A. Tanlangan asarlar. – T.: Fan, 1968. – 420 b.
9. "Mahalla-ma'naviyat maskani" konsepsiyasi: amaliy ahamiyati va istiqbolli vazifalari // O'zbekiston Respublikasi Mahalla va oilani qo'llab-quvvatlash vazirligi axborot to'plami. – 2021. – №4 (28). – B. 14–22.